

מפגש מס' 66

דף למנחה

ספר ירמיהו פרקים מ"א - מ"ה

תוכן הפרקים שנלמדו השבוע

פרק מ"א - רצח גדליה בן אחיקם

פרק מ"ב - ירמיהו מנבא לשארית שישארו בארץ

פרק מ"ג - העם מתעלם מנבואת ירמיהו ויורד למצרים

פרק מ"ד - ביקורת על עבודה זרה במצרים אל מול טענות העם

פרק מ"ה - נבואה לברוך בן נריה

לימוד מעמיק

רצח גדליה והירידה למצרים

השבוע למדנו את יחידת הפרקים האחרונה העוסקת בירמיהו, ביהודה, ובתהליך החורבן. במובנים רבים, יחידת פרקים זו מסכמת את הספר, ולאחריה נותרו רק הנבואות על הגויים, ופרק אחד החוזר ומסכם את החורבן.

פרק ל"ט מתאר את החורבן ואת סופו של צדקיהו המלך. המתח שנבנה מתחילת הספר, העוסק בחורבן הקרב של ירושלים, בא לידי פורקן אחרון - העם לא שמע אל ירמיהו ונכשל, ירושלים נחרבה והעם הוגלה בבלה. אמנם, הספר ממשיך לעקוב אחרי ירמיהו ואחרי העם הנותר בארץ. פרקים מ"מ-מ"ד עוסקים במה שקורה אתם אחרי החורבן, והם מבטאים את התקווה האפשרית 'לבנות לנטוע' כבר עכשיו, מיד לאחר שעבר הזעם, להתנחם על העבר וללמוד ממנו. משימתו של ירמיהו לא נשלמה בחורבן עצמו. כל עוד יש עם, יש מסר להעביר, ללמד את הלקח הנכון מן החורבן ולאפשר צמיחה מחדש.

אולם, כישלונה של תקווה זו מהדהד בסופו של הספר ככישלונה הגדול ביותר של נבואת ירמיהו. הארץ חרבה, לא נותרה בה אף השארית הקטנה ביותר, והעם - ממשיך לפקפק בדבר ה' ואף קורא את המציאות במבט מעוות שמביא אותו לניתוק מלא מבריתו עם ה'.

חלק א - תקווה לשארית

כאשר נבוכדנצר כובש את הארץ, הוא לא מגלה את כל העם בבלה. חלק כלשהו, 'דלת העם' - העניים והחלשים המפוזרים בעיר ובשטחי ממלכה - מושארים לטפל בארץ ולהשאיר אותה נושבת: וּמִן־הָעָם הַדְּלִים אֲשֶׁר אֵין־לָהֶם מְאֻמָּה הַשְּׂאִיר נְבוּזַרְאֲדָן רִב־טַבָּחִים בְּאֶרֶץ יְהוּדָה וַיִּתֵּן לָהֶם כְּרָמִים וַיַּגִּבֵם בַּיּוֹם הַהוּא (ל"ט, י). מלך בבל לא מעוניין להשאיר את הארץ שוממה. הוא מעדיף שהיא תהיה מעובדת והוא יוכל לקבל את המסים והתוצרת שלה. רק המרד של המלך והשרים הביאו אותו להעניש ולהרים את ידו על ערי המבצר, ולהותיר מאחוריו רק

חקלאים פשוטים, אנשי תוצרת, אסירי תודה על גורלם ששפר. על האנשים הללו מפקיד נבוכדנצר נציב מקומי, איש מאנשי השלטון ביהודה - גדליה בן אחיקם. (עוד על כך ראה ב**פוסט מאת ד"ר גבי ברזילי**)

ירמיהו בעצמו מקבל יחס מיוחד ממלך בבל. נראה שאל מלך בבל הגיעו השמועות על הנביא ביהודה הקורא להיכנע בפניו ומנבא על כיבושיו והצלחותיו אל מול העמים. בציווי המלך, 'שולף' נבזארדן רב טבחים את ירמיהו מבין המובלים לגולה, ומשחרר אותו מן האזיקים: ועתה הגה פתחתיו היום מן האזיקים אשר עליך אסטוב בעיניך לבוא אתי בבבל בא ואשים את עיני עליך ואסידע בעיניך לבוא אתי בבבל חדל ראה פל הארץ לפניך אל טוב ואל הישר בעיניך ללכת שמה לך: ועודנו לא ישוב ושבה אל גדליה בן אחיקם בן שפן אשר הפקיד מלך בבל בערי יהודה ושב אתו בתוך העם או אל פל הישר בעיניך ללכת לך ויתגלו רב טבחים ארחה ומשאית וישלחהו (מ', ד-ה). שר הטבחים נותן לירמיהו בחירה - לגלות עם העם לבבל ולקבל יחס מועדף אצל המלך, או להישאר עם דלת העם בארץ תחת גדליה בן אחיקם. הדילמה העומדת בפני ירמיהו לא פשוטה - היכן ישנה עוד תקווה לצמיחה? לאן ירמיהו שייך יותר? או לחלופין - היכן זקוקים לו יותר?

שאלה למחשבה

מה אתם הייתם עושים במקום ירמיהו? ומדוע?

אם חשבנו בעקבות נבואותיו של ירמיהו (בפרק כ"ד למשל) כי הוא עומד להצטרף אל העם הגולים בבבל ולחזק אותם שזהו כעת רצון ה' והם השארית הנבחרה - נכונה לנו הפתעה. ירמיהו בוחר לשבת עם דלת העם במצפה, להצטרף לשארית החלשה והמסכנה שנותרה על אדמתה. מדוע?

כמה סימנים מראים כי שלטונו של גדליה בן אחיקם על השארית יכול היה להוות גרעין לצמיחה מחודשת של העם. הפסוקים מתארים כיצד התקבצו אל גדליה אנשי יהודה הנותרים, ובנוסף להם גם יורדים רבים שברחו והתפזרו בארצות השכנות - מואב עמון ואדום: וגם פל היהודים אשר במואב ובבני עמון ובאדום ואשר בכל הארצות שמעו פי נתן מלך בבל שארית ליהודה וכי הפקיד עליהם את גדליה בן אחיקם בן שפן: וישבו כל היהודים מכל המקומות אשר נדחו שם ויבאו ארץ יהודה אל גדליה המצפתה ויאספו זון וקניז הרבה מאד (מ', יא-יב). התיאור בפסוקים הללו מזכיר את הנבואות על קיבוץ גלויות, ובמיוחד את נבואתו של ירמיהו רגע לפני החורבן: הנני מקבצם מכל הארצות אשר הדחתם שם באפי ובחמתי ובקצף גדול והשבתיים אל המקום הזה והשבתיים לקטת (ל"ב, ז). גם ההתייחסות לעם אשר בארץ כשארית' מזכיר לנו את נבואות ישעיהו שהתמקדו בישועת השארית.

גדליה בן אחיקם אכן מתנהג כמנהיג האידיאלי של נבואות ירמיהו. הוא מקבל על עצמו את מרותם של הבבלים וקורא לנשארים איתו לעשות כן גם הם: שבו בארץ ועבדו את מלך בבל ויטיב לכם (מ', ט), ממש במלים המזכירות את דברי ירמיהו עוד לפני החורבן: עבדו את מלך בבל וחיו (כ"ז, יז). ירמיהו בוחר לראות בשלטונו של גדליה על השארית את תחילתה של הנחמה וכנראה שמפרש את נבואתו מחצר המטרה על תקופה זו, שדות בכסף יקנו וכתוב בספר וחתום והעד עדים בארץ בגמון ובסביבי יושלם ובערי יהודה ובערי ההר ובערי השפלה ובערי הנגב פיאשיב את שבותם נאסיה' (ל"ב, מד). השדה החדש של ירמיהו יכול היה לשמש אותו בשבעים שנות ההמתנה לשוב הגלות מבבל, בעוד העם הנותר בארץ מחזיק את הארץ ומיסד בה קהילה שתקלוט את השבים. (עוד על כך ב**פוסטים מאת הרב יעקב מנדן, מאת הרב יוסף מרקוס, ומאת דוד נתיב**)

חלק ב - הרצח

זמן מועט בלבד לאחר תחילת שלטונו, מגיעות אל גדליה שמועות על אחד משרי החילים הנקבצים אליו - ישמעאל בן נתניה - שהוא זומם לחסל אותו בשליחות בעלים מלך בני עמון. מניעיו של בעלים לא מפורשים,

אם כי ניתן לשער שהם נוגעים לנאמנותו של גדליה לבבלים, או לעובדה שארץ בני עמון היא הבאה בתור על הכוונת של נבוכדנצאר (ראה [יחזקאל כ"א, כג-כז](#)) והוא מעוניין בהסחת הדעת. בפני גדליה עומדת התלבטות קשה - האם לסמוך על ישמעאל ועל נאמנותו ליהודים תוך התכחשות ל'לשון הרע', או להאמין לאזהרות ולפגוע בישמעאל כדי להסיר את האיום. יוחנן בן קרח, כנראה האסרטיבי יותר מבין שרי החילים, אף מציע להתנקש בישמעאל בצורה שקטה, כזו שלא תפיל אחריות על גדליה ותשאיר אותו נקי מעוונות העם על חיסול מתחרים. הוא מוסיף ומפרט בפניו את כוונת משקלה של ההחלטה - אין מדובר כאן בסיכון אישי בלבד שגדליה יכול לקחת על עצמו. אם גדליה ימות, לא תישאר לפליטה הנהגה, והישועה הצומחת בארץ תגדע באבה: לְמָה יִכְבֶּה נֶפֶשׁ וְנִפְצוּ כָל־יְהוּדָה הַנִּקְבָּצִים אֵלָיךְ וְאַבְדָה שְׂאֵרֵי יְהוּדָה (מ', טו).

גדליה מסרב לשמוע לדברי המלשינים: וְלֹא־הֶאֱמִין לָהֶם גְּדַלְיָה בְּנ־אֲחִיקָם: ... וַיֹּאמֶר גְּדַלְיָה בְּנ־אֲחִיקָם אֶל־יוֹחָנָן בְּנ־קֶרַח אֶל־תַּעֲשֶׂה אֶת־הַדְּבָר הַזֶּה כִּי־שָׁקֵר אַתָּה דֹבֵר אֶל־יִשְׁמַעְאֵל (מ', יד-טז).

שאלה למחשבה

מה יכולות להיות הסיבות לכך שגדליה מסרב להאמין לדברי יוחנן בן קרח, ואיננו מוכן לפגוע בישמעאל? מה אתם הייתם עושים במקרה בו מספרים לכם שמישהו מתכנן לעשות לכם משהו רע?

יתכן, כי גדליה בן אחיקם מבקש להיגמל מדרכי המלכים אשר לפניו. הזכרנו כבר כמה פעמים את 'הדם הנקי' שנשפך בירושלים בימי מנשה ויהויקים - דם זה היה כנראה דמם של מתנגדי השלטון השונים (נביאים ושאינם נביאים) שיצא עליהם גזר דין מוות בלא משפט, מטעם המלכות. כאן מראה גדליה גדלות נפש מיוחדת המתאימה לשליט מתוקן, ומתרחק מהתנקשויות שכאלה במתנגדיו, במיוחד על בסיס שמועות בלבד.

אולם, מתברר שלא זו בלבד שגדליה איננו מוכן להתנקש בישמעאל, אלא מעבר לכך - הוא ממשיך להתייחס אליו כבעל ברית אמין. כך, בתחילת החודש השביעי הוא יושב עם ישמעאל ואנשיו למשתה פרטי, ללא נוכחות של אחד משרי החיילים או אבטחה מיוחדת אחרת. לא ידוע אם היה זה מפגש בעל מטרה מסוימת לגישור, או התכנסות 'מקרית' לסעודת החודש, אך ברור שהתעלמותו של גדליה מן האזהרות החמורות לגבי ישמעאל הביאה לסופו. ישמעאל בן נתניה מנצל את ההזדמנות ויחד עם עשרה אנשי חיל שאיתו רוצח את גדליה ואת כל אנשיו: וַיִּקֶם יִשְׁמַעְאֵל בְּנ־נְתַנְיָה וַעֲשֶׂת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־הָיוּ אִתּוֹ וַיְכוּ אֶת־גְּדַלְיָה בְּנ־אֲחִיקָם בְּנ־שָׁפָן בְּחֶרֶב וַיָּמָת אֹתוֹ אֲשֶׁר־הִפְקִיד מֶלֶךְ־בָּבֶל בְּאֶרֶץ: וְאֵת כָּל־יְהוּדִים אֲשֶׁר־הָיוּ אִתּוֹ אֶת־גְּדַלְיָה בְּמִצְפָּה וְאֶת־הַכַּהֲנָיִם אֲשֶׁר נִמְצְאוּ־שָׁם אֶת־אֲנָשֵׁי הַמְּלָחָמָה הַבָּה יִשְׁמַעְאֵל: וַהֲיָ בַיּוֹם הַשֵּׁנִי לְהָמִית אֶת־גְּדַלְיָה וְאִישׁ לֹא יָדַע (מ"א, ב-ד). בנוסף, מתוך חשש מאנשים שעלולים לברוח ולספר על הרצח, הוא שוחט באכזריות גם משלחת תמימה של שמונים איש שבאו עם מנחה לשליט החדש: וַיִּבְאוּ אֲנָשִׁים מִשָּׁכֶם מִשְׁלוֹ וּמִשְׁמֹרֶן שְׂמֹנִים אִישׁ מִגְּלָחֵי יָקֹן וְקָרְעֵי בְּגָדִים וּמִתְגַּדְּדִים וּמְנַחֵה וּלְבוּנָה בָּיָדָם לְהָבִיא בֵּית ה': וַיֵּצֵא יִשְׁמַעְאֵל בְּנ־נְתַנְיָה לְקִרְאָתָם מִן־הַמִּצְפָּה הַלֵּךְ הַלֵּךְ וּבֹכָה וַהֲיָ פָּגַשׁ אֹתָם וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם בֹּאוּ אֶל־גְּדַלְיָה בְּנ־אֲחִיקָם: וַהֲיָ כְּבוֹאָם אֶל־תּוֹךְ הָעִיר וַיִּשְׁחָטֶם יִשְׁמַעְאֵל בְּנ־נְתַנְיָה אֶל־תּוֹךְ הַבּוֹר הוּא וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־אִתּוֹ (מ"א, ה-ז). אמנם, עשרה אנשים מצליחים לשכנע את ישמעאל להשאירם בחיים, וכנראה בזכות זה מספיקים יוחנן בן קרח וחבריו לשמוע על הרצח בזמן ולהשיג את ישמעאל עם שבויו בטרם יצא את הגבול אל ארץ בני עמון. אך את הנעשה אין להשיב. השארית נותרה ללא מנהיג ומכאן והלאה המצב רק יתדרדר.

חז"ל מכירים ברצונו של גדליה להימנע מלשון הרע, אבל עדיין מבקרים אותו על שאננותו, ומאשימים אותו במותם של האנשים שהיו תחת חסותו:

תלמוד בבלי, נדה דף ס"א עמוד א:

תנא: הוא הבור שמילא ישמעאל בן נתניה חללים דכתיב (ירמיהו מ"א, ט): "והבור אשר השליך שם ישמעאל את כל פגרי אנשים אשר הכה ביד גדליה" וכי גדליה הרגן? והלא ישמעאל הרגן! אלא מתוך שהיה לו לחוש לעצת יוחנן בן קרח ולא חש, מעלה עליו הכתוב כאילו הרגן. אמר רבא: האי לישנא בישא אע"פ דלקבולי לא מבעי מיחש ליה מבעי (תרגום: אמר רבא: לשון הרע זו - אף על פי שלקבל אותה [להאמין לה] אסור, לחשוש לה צריך)

רבא מוסיף ומבהיר את המתח הראוי בין קבלה מלאה של דברי לשון הרע, לבין ביטולם לחלוטין. שתי הקיצוניות רעות הם, ומביאות לחורבן. הן הדם הנקי ששפך יהויקים ללא הבחנה מספקת, והן אמונו העיוור של גדליה באדם חשוד, וחוסר זהירותו, הסתיימו בתוצאה של חורבן וגלות ישראל מעל אדמתם. (קרא על כך עוד [בפוסט מאת הרב חיים נבון](#)).

זוית אישית

חישבו על סיטואציות בהן לשון הרע הועילה לכם להיזהר מפני סיכונים, ולעומת זאת חישבו על סיטואציות בהן לשון הרע גרמה לכם לחשוב דברים לא נכונים על אנשים. נסו לנסח לעצמכם את המידה הנכונה של התייחסות לדברים רעים שאתם שומעים על אנשים אחרים.

יחד עם הביקורת על גדליה, חשוב לשים לב לאשם הישיר והאמיתי - ישמעאל בן נתניה, איש יהודי, מזרע המלוכה ושר חיל ממלכתי; שהתנגדותו לגדליה, אם משום אידיאולוגיה ואם משום סכסוך אישי אינטרסנטי, הביאה אותו להפוך לרוצח בדם קר של עשרות יהודים תמימים. במשך הדורות, התמודד העם עם איומים שונים מבחוץ, ותמיד שרד אותם לבסוף, אך דווקא הסכסוכים הפנימיים הביאו לאסונות הגדולים יותר של העם. החל ממכירת יוסף, דרך מלחמתו של יפתח בבני אפרים (רגע אחרי הושעת ישראל מיד צר - מלחמת אחים עם 42,000 קורבנות!) ומלחמת פילגש בגבעה שכמעט הכריתה שבט שלם, ועד חורבן הבית השני בשל שנאת חינום. גם פילוג הממלכה בימי רחבעם, שהביא לשנים רבות של מאבק פנימי בין חלקי העם השונים, עומד בבסיסם של ההתרחשויות השונות שהביאו לחורבן. ספר ירמיהו טורח לעדכן אותנו שאותו הבור בו זרק ישמעאל בן נתניה את פגרי האנשים שהרג, הוא הבור שבנה אסא מלך יהודה כחלק מההתמגנות למצור של בעשא מלך ישראל: **וְהַבּוֹר אֲשֶׁר הִשְׁלִיךְ שָׁם יִשְׁמַעְאֵל אֶת כָּל־פְּגְרֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הִכָּה בְיַד־גְּדַלְיָה הוּא אֲשֶׁר עָשָׂה הַמֶּלֶךְ אָסָא מִפְּנֵי בַעְשָׂא מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֹתוֹ מֵלֵא יִשְׁמַעְאֵל בְּנֵי־נְתַנְיָהוּ חֲלָלִים (מ"א, ט).** אזכור זה מבקש לעורר את תשומת ליבנו לרצף העצוב של מלחמות האחים בתוך העם ולקשר הקיים בין מלחמות אחים לבין איבוד התקווה בארץ. בסופו של דבר, את הנצוץ האחרון של ישועה בארץ לא השמיד כח חיצוני, אלא איש יהודי מתוך העם. (עוד על כך [בפוסטים מאת פרופ' מירון ח' איזקסון, הרב ד"ר יואל בן נון והרב ד"ר שוקי רייס](#)).

בספר זכריה (ח', יט) מוזכר 'צום השביעי' יחד עם שאר צומות החורבן שנהגו הגולים בבבל, וחז"ל מפרשים שמדובר ביום צום שנקבע על רצח גדליה בן אחיקם. עד היום נוהגים אנחנו יום צום בג' בתשרי, ששם את הטרגדיה של רצח גדליה בדרגה אחת עם שאר תהליכי החורבן - המצור, הבקעת החומה, ושריפת הבית. עובדה זו מנכיחה את האסון שביאבוד ההנהגה לאחר החורבן, וגדיעת התקווה לבניין.

בשנים האחרונות עם צמיחתה של מדינת ישראל ועמה שלטון ישראלי עצמאי, התעצם פירושו השני של הצום - לא רק על עצם החורבן, אלא כתשובה והתעוררות לסכנות שבמאבקים פנימיים שאין להם מעצורים. במיוחד עלה הנושא סביב רצח רבין, שבו הגיעה מחלוקת פוליטית עד כדי רצח של השליט הישראלי על ידי אחד מהעם. (עוד על משמעותו האקטואלית של רצח גדליה ראה [בפוסט מאת הרב יובל שלוו](#) ובפוסט של פרופ' [אוריאל סימון](#))

חלק ג - הירידה למצרים

לאחר הרצח, ישמעאל בן נתניה בורח לעמון, ושאר העם נותר בארץ ללא רועה. יוחנן בן קרח, שלוקח פיקוד, מכוון את העם לדרך מצרים מתוך חשש שמותו של גדליה יביא עליהם את חמת מלך בבל. אמנם, בגרות כמהם, ליד בית לחם, מתרחשת תפנית מפתיעה - העם הרדוף פונה אל ירמיהו ומבקש ממנו את עצת ה': ויאמרו אל־ירמיהו הנביא תפלא־נא ותחננתנו לפניך והתפלל בעדנו אֱלֹהֵי אֶל־לְהִיךָ בְּעַד כָּל־הַשְּׂאֵרִית הַזֹּאת ... וַיַּגִּדְלָנוּ ה' אֶל־לְהִיךָ אֶת־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר גִּלְגָּלִיָּה וְאֶת־הַדֶּבֶר אֲשֶׁר נַעֲשֶׂה (מ"ב, ב-ג) לאחר שנים שירמיהו מנבא ומזהיר ומנחה את העם ונתקל בלב ערל ואוזן סתומה, פתאום מכירים האנשים בנבואתו וחפצים לשמוע את דברו. יתר על כן, העם, שמודעים לנסיגתו המר של ירמיהו עם שואלי ה' (הרי במשך שנים לא שמעו לדבריו, ואפילו צדקיהו היה פונה אל ירמיהו לבקשת דבר ה', ולבסוף לא שומע בקולו - ["לח. יד-כג"](#)), מתחייבים לפניו כי כל שיאמר יהיה קודש להם, ויעשוהו: וְהָמָּה אָמְרוּ אֶל־ירמיהו יהי ה' בְּנוֹ לַעֲד אִמָּת וְנֶאֱמָן אִס־לֹא כָּל־הַדֶּבֶר אֲשֶׁר יִשְׁלַח ה' אֶל־לְהִיךָ אֵלֵינוּ בְּנַעֲשֶׂה: אִס־טוב וְאִס־רַע בְּקוֹל ה' אֶל־לְהִיךָ אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ שֹׁלְחִים אֹתְךָ אֵלֵינוּ נִשְׁמָע לְמַעַן אֲשֶׁר יִיטַב־לָנוּ כִּי נִשְׁמָע בְּקוֹל ה' אֶל־לְהִיךָ (מ"ב, ה-ו).

ירמיהו מסכים ומתפלל לה' על העם. אך אין בידיו של ירמיהו 'להזמין' נבואה, ורק לאחר עשרה ימים מגיע דבר ה' אל ירמיהו, ובפיו תשובה שונה מהצפוי - לא עוד חורבן ופורענות ותוכחה, כי אם נחמה. העם סבל את סבלו וה' נחם על הרעה ומעוניין להושיב את הנותרים לבטח בארצם: אִס־טוב תִּשְׁבוּ בְּאֶרֶץ הַזֹּאת וּבְנִיתִי אֶתְכֶם וְלֹא אֶהְרַס וְנִטְעֵתִי אֶתְכֶם וְלֹא אֶתּוֹשׁ כִּי נַחְמֵתִי אֶל־הָרְעָה אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לָכֶם (מ"ב, י). אמנם, למרות דברי הניחומים, שוב מוצא ירמיהו את עצמו מנבא הפוך ממה שהעם מצפה. העם חושב שהבריחה מצרימה היא הפתרון, ושתחת חסותו של פרעה וצבאו מנחה ובטחון מפני מלחמותיו וכיבושיו של מלך בבל. למראית עיניהם, האופציה המצרית היא בטוחה, ואילו ההישארות בארץ מסוכנת. את החששות של העם מציג ירמיהו עצמו תוך כדי דבריו, ומתנגד להם נחרצות: וְאִס־אֲמַרְס אֶתְכֶם לֹא נִשְׁבַּ בְּאֶרֶץ הַזֹּאת לְבִלְתִּי שְׁמַע בְּקוֹל ה' אֶל־לְהִיכֶם: לֹאמַר לֹא כִּי אֶרֶץ מִצְרַיִם נְבוֹא אֲשֶׁר לֹא־נָךְ אֶה מְלַחְמָה וְקוֹל שׁוֹפֵר לֹא נִשְׁמָע וְלֹלְחֶם לֹא־נָרַעַב וְשֶׁם נִשְׁבַּ: וְעַתָּה לָכֵן שְׁמַעוּ דְבַר־ה' שְׂאֵרֵי יְהוּדָה כַּה־אָמַר ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אִס־אֶתְכֶם שׁוֹם תִּשְׁמָעוּ פְּנִיכֶם לְבֹא מִצְרַיִם וּבְאֶתְכֶם לְגוֹר שֶׁם: וְהִזִּיתָ הַחֶרֶב אֲשֶׁר אֶתְכֶם יִרְאִים מִמֶּנָּה שֶׁם תִּשְׁגִּי אֶתְכֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְהָרַעַב אֲשֶׁר־אֶתְכֶם דֹּאֲגִים מִמֶּנּוּ שֶׁם יִדְבַק אַחֲרֵיכֶם מִצְרַיִם וְשֶׁם תִּמְתּוּ (מ"ב, יג-טז). לדבריו - העם לא רואה נכון את המציאות. לא בארץ תשיגם החרב והרעב, אלא דווקא במצרים משאת עיניהם.

ההתנגדות החריפה לירידה ממצרים נובעת כנראה מן המשמעות שיש לחזרה למצרים, אשר מסמלת את ההיפוך של תהליך יציאת מצרים וניתוק הברית בין ה' לישראל. כמו כן, ההישענות על מצרים מסמלת הסתמכות על כח ארצי אנושי בלבד במקום בטחון בה' (על כך ראה בשיעור [קהילות לומדות בנושא זה](#), ואת [המדור](#) המקשר זאת גם לכאן). בנוסף, מהווה הדבר מעין מבחן אחרון לעם - האם אכן ישמעו העם בקול הנביא, האומר דברים הפוכים לדעתם? אם יבחרו העם, שוב, להתעלם מדבר ה' ולא לשמוע בקולו, יתקע המסמר האחרון בחורבנה של השארית והיא לא תקום עוד.

העם לא עומד בנסיון. שוב הם מאשימים את ירמיהו בדברי שקר, וטוענים שהוא נוטה אחרי ברוך בן נריה תלמידו, שכנראה נתפס בעיניהם כאוהד בבלי.

שאלה למחשבה

כיצד ניתן להסביר את המפנה הזה בין בקשת העצה מירמיהו וההתחייבות המפורשת לשמוע לדבריו, לבין התנגדותם הנחרצת לבסוף?

יתכן שההמתנה הארוכה הביאה להתפתחות החשדות והספקות, והורידה את הרצון לשמוע לדברי ירמיהו. (בדומה להמתנה לירידת משה מהר סיני, אשר גרמה לעם לחטא העגל). ראה על כך ב[פוסט מאת פרופ' יהודה איזנברג](#) וב[פוסט מאת הרב ד"ר יואל בן נון](#).

בנוסף, ניתן לזהות כאן בעיה אחרת, המאירה את התמודדותו של ירמיהו עם העם באור חדש. בדבריו של ירמיהו מתוארים פחדיו של העם: עייף ממלחמות ומקול השופר המתריע מן הסכנה, הוא מחפש מנוחה בה יוכל לשבת בלי חשש רעב בארץ עזובה, ובלי חשש מן החרב בארץ המלחמות. ארץ יהודה החריבה נראית בעיניהם כמקום חסר תקווה, ועוד בטרם באו לשאול את פי ירמיהו, כבר נאמר כי גמלה בלבם ההחלטה שאין מה לחפש בארץ ושמצרים היא יעד. כפי שראינו בשיעור על נביאי השקר, העם מעדיף לשמוע מהנביא את מה שהוא מאמין בכל מקרה, או את מה שנעים יהיה לו לשמוע. העם כנראה היה בטוח כעת שדבר ה' בפי ירמיהו יתמוך בירידתם למצרים, האופציה ההגיונית היחידה שהם רואים למולם, והם מנצלים הזדמנות זו לבקש מירמיהו הנחיה מפורשת שתתיר להם לעשות כן ולהציל את נפשם.

אולם, לא זו דרך ה'. האמונה בה' דורשת לעתים לעשות דווקא את מה שאינו נראה סביר בעיניך, אך הוא הטוב והנכון באמת. כאשר העם שומעים מפי ירמיהו תשובה הנוגדת את אמונתם, הם ניצבים בפני סתירה - מצד אחד התברר הדבר כבר במופתים גדולים, שירמיהו הוא נביא אמת; אך מן הצד השני - דבריו כעת סותרים לגמרי את תפיסת עולמם הקיימת. הייתכן שנביא אמת יגיד דבר שכזה מאת ה'? העם כל כך סומכים על ראות עיניהם, שהם לא מסוגלים לקבל מאת ה' אמירה שונה. לא נותר להם אלא לתרץ את דברי ירמיהו כשקריים הפעם, וכנאמרים דווקא מפי ברוך. (ראה על כך עוד ב**פוסט מאת הרב יגאל אריאל**, וב**פוסט מאת פרופ' מירון ח' איזקסון**)

הלך רוח זה מביא בסופו של דבר לניתוק מוחלט מה', אשר בא לידי ביטוי לבסוף במעשיהם במצרים: בפרק מ"ד עומד ירמיהו אל מול העם לאחר תקופה של ישיבה במצרים, ומגלה כי הם שבו לעבודת הכוכבים והמזלות מימי מנשה ונשיהם מקטרות למלכת השמים. זהו הביטוי הגרוע ביותר לכשלונה של שליחות ירמיהו. אפילו לאחר החורבן, כאשר דבריו של ירמיהו מתקיימים אחד לאחד ומציגים סיפור של חטא ועונשו, בו עזיבת ה' ופנייה לאלים האחרים הביאה על העם כליה, מסוגלים העם לחזור על הטעות ולהמשיך בחטאיהם. אל מול תוכחתו של ירמיהו, מציגים העם ראייה הפוכה של המציאות: לטענתם החורבן לא הגיע בעקבות חטאיהם וחרונו של ה', אלא דווקא הפסקת עבודת הכוכבים הביאה להידרדרות המצב מאז ימי מנשה: **כִּי עָשָׂה נַעֲשָׂה אֶת-כָּל-הַדָּבָר אֲשֶׁר-יָצָא מִפִּי נְבִיאוֹ לְקַטֵּר לְמַלְכַת הַשָּׁמַיִם וְהַסִּדְּלָה נְסֻכִים בְּאֶשֶׁר עֲשִׂינוּ אֲנַחְנוּ וְאֲבֹתֵינוּ מִלְכֵינוּ וְשָׂרֵינוּ בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבְחִצּוֹת יְרוּשָׁלַם וְנִשְׁבַּע לָהֶם וְנִהְיָה טוֹבִים וְרָעָה לָא רָאִינוּ: וּמִן-אֵז חָדַלְנוּ לְקַטֵּר לְמַלְכַת הַשָּׁמַיִם וְהַסִּדְּלָה נְסֻכִים חֲסָרְנוּ כָל וּבְחָרָב וּבְרָעַב תָּמְנוּ (מ"ד, יז-יח).** שוב, מפרשים העם את העובדות באופן שיתאים להשקפת עולמם, מאווייהם ותקוותם, ואינם שומעים לדבר ה' בפי ירמיהו, שמסביר ומסדר להם את האמת ההיסטורית שלב אחר שלב. (ראה על כך עוד ב**פוסט מאת ד"ר יושי פרג'ון** וב**פוסט מאת הרב אביה הכהן**)

זוית אישית

התופעה שעוברת על העם, המפרשים כל התרחשות וכל עובדה באופן שיתיישב עם תפיסת עולמם, נקראת בתורת הפסיכולוגיה 'הטיית האישוש'. קראו על כך **בבלוג 'אלכסון'**. חישובו - היכן אנחנו מקובעים בדעתנו באופן שלא ניתן להזיז אותנו ממנה וכל מה שקורה אנחנו מפרשים כמחזק את תפיסתנו? כיצד נוכל לפתוח את המחשבה להתבוננות שונה במציאות?

נסה להזכר בפעם בה שינינו את תפיסתנו באופן משמעותי, בעקבות אירועים או טענות שהוצגו בפנינו.

הקיבעון המחשבתי המתואר בפרקים אלו - דרך קנאותו של ישמעאל ואדישותו של גדליה, ודרך עקשנות העם היורדים למצרים ושבים לעבודת האלילים - משקפת את הקיבעון המחשבתי של העם והמלכים לאורך כל הספר. שוב ושוב נאבק ירמיהו אל מול תפיסות העולם המוטעות של העם שהמקדש לא יחרב, ונגד נטייתם האנושית לפרש את המציאות לנוחותם, גם כשהיא מתכתבת במדויק עם נבואתו. ספר ירמיהו מספר בעצם את הסיפור הטרגי של האמת וניסיון התיקון אל מול הטבע האנושי, שמתקשה לפתוח את לבו ולשנות את דרכיו והדעות הטבועות בו.

סיכום

לשארית העם תחת פקידותו של גדליה היתה תקווה. ניתן היה לשקם בעזרתם את הארץ החרבה, ולבסס מחדש מלכות ישראלית הנשענת על שמיעה בקול ה' ועל צדקה ומשפט, ומהווה בסיס לחזרתם של הגולים. אולם, רצף של טעויות אנושיות המבוססות על עקשנות מחשבתית, מחבלות בסופו של דבר בסיכויי של העם להשתרש מחדש בארץ. כך נרצח גדליה, והשארית יורדת למצרים ואובדת שם, בתהליך הפוך לתהליך יצירת עם ישראל ביציאה ממצרים, ובכך מסתיים סיפור החורבן. (להמחשת וסיכום הספר מתחילתו ועד הכשלון כאן, מומלץ לצפות יחד בסרטון [929 על ספר ירמיהו](#)).

להרחבה

[מתן על הפרק - דף לימוד לפרקים מ"א-מ"ב](#)

[מתן על הפרק - דף לימוד לפרקים מ"ג-מ"ד](#)

[שיעורים מאת הרב מרדכי פרנקו: רצח גדליה והשלכותיו והירידה למצרים כהשלמת החורבן](#)

[שיעור מאת הרב יעקב מדין: ארץ ישראל אחרי החורבן באספקלריה של ירמיהו](#)

[שיעור מאת דוד נתיב: יהויכין וגדליה - בין פורענות לנחמה](#)

הקדמה לקראת השבוע הבא

בשבוע הבא נעסוק בסיכום ספר ירמיהו.